

מקורות האנטישמיות החדשה

נתן שרנסקי

אין עוד שנאה שיש לה היסטוריה ארוכה ורצחנית כל כך כמו האנטישמיות. "השנאה העתיקה ביותר" כינה אותה ההיסטוריון רוברט ויסטריך. במשך אלפי שנים דבק הנגע האנטישמי באינספור עמים, דתות ותרבויות, והכה בקרבנותיו היהודים במגוון דרכים נוראות. ואולם אף שאין מחלוקת בנוגע להיקפה הנרחב של התופעה, מפתיע לגלות שכמעט אין הסכמה בדבר סיבותיה.

אכן, אי־אפשר לתלות את תופעת האנטישמיות בסיבה אחת ויחידה. שכיחותה, משך קיומה, תפוצתה, מוקדיה ונסיבותיה – כולם רבים ומגוונים מדי. מסיבה זו נוטים כמה חוקרים לראות בכל התפרצות אנטישמית תופעה ייחודית ומקומית, מתוך התעלמות גמורה מן הקשר הגלוי כל כך בין האנטישמיות של העת העתיקה ובין זו של ימינו. בין אם מדובר בהתקפה על יהודי אלכסנדריה בשנת 38 לסה"נ ובין אם מדובר באירועי הדמים שהתרחשו מאתיים שנה קודם לכן בירושלים העתיקה, בפרשת דרייפוס בצרפת של סוף המאה התשע־עשרה או בליל הבדולח שהתרחש בגרמניה בנובמבר 1938 – כל תקרית כזאת נתפסת כתולדה של צירוף חד־פעמי של

כוחות פוליטיים, חברתיים, כלכליים, תרבותיים ודתיים, ולא כתוצאה ממצב מתמשך ששורשיו עמוקים יותר.

גרסה מתונה יותר של גישה זו מזהה תבניות חוזרות של אנטישמיות, אך היא תוחמת אותן בתקופות מוגדרות בהיסטוריה. השנאה הדתית של ימי הביניים והשנאה הגזעית של העידן המודרני, למשל, מוצגות כשתי תופעות שונות ונבדלות זו מזו. וכך, אם האשמה בנחשולים האנטישמיים שסחפו את אירופה מימי קונסטנטינוס ועד לשחר ההשכלה רובצת בעיקר לפתחה של הכנסייה הנוצרית על הסתעפויותיה השונות, הרי שאת ההתקפות האלימות של שלוש המאות הבאות מסבירים בעיקר כתוצר לוואי של פריחת הלאומיות. מובן שיש יתרון מחקרי בהתייחסות נפרדת לאירועים או לתקופות היסטוריות. הדבר מאפשר לחוקרים להתמקד באופן יסודי יותר בנסיבות הייחודיות של כל אירוע ולבחון את מהלכן של התפרצויות אנטישמיות מסוימות. ואולם ניתוחים מן הסוג הזה, אף שהם מאפשרים לחוקרים לתת הסבר ממוקד לתופעה, לוקים בפועל באי־יכולת לראות ולהבין את התמונה בכללותה. ואמנם, שאלה אחת מוסיפה לטרוד את מנוחתנו כל אימת שצצה ועולה סוגיית האנטישמיות: אם כל התפרצות של שנאת יהודים היא תופעה נקודתית, ואין חוט מקשר מובהק בין האירועים האנטישמיים השונים שהתרחשו במהלך ההיסטוריה, כיצד אפוא אפשר להסביר את החמרתה של התופעה?

כמענה לשאלה זו ניסו חוקרים אחדים לתת לתופעת האנטישמיות הסברים מקיפים יותר, טרנס־היסטוריים. שניים מן הפתרונות המוכרים ביותר הם, אולי, תיאוריית ה"שעיר לעזאזל", שלפיה האשמת הקבוצה החלשה ביותר מבחינה חברתית – על פי רוב היהודים – בכל בעיותיה של קבוצת הרוב היא אמצעי לשחרור מתחים חברתיים; ותיאוריית ה"דמוניזציה", שלפיה נכפה על היהודים תפקיד "האחר" בגלל הצורך התמידי של החברה לדחות כל מי שהוא שונה מבחינה אתנית, דתית או גזעית.

לפי הגישות הסוציולוגיות הללו, כל ייחודה של האנטישמיות כתופעה אנטי־יהודית מסתכם אפוא בשמה, ואילו במהותה אין היא אלא שנאה אחת מני רבות, ובהן גם הגזענות ושנאת הזרים. על פי תפיסה זו, אותה התפרצות אלימה – אנטי־יהודית בעליל – שהתרחשה ברוסיה בראשית המאה העשרים, קשורה לטיהור האתני שנערך בבוסניה בסוף אותה מאה באותה מידה שהיא קשורה לטבח יהודי אוקראינה באמצע המאה השבע־עשרה.

המסקנה המתבקשת מטיעון זה (ואכן היו חוקרים שביטאו אותה במפורש), היא שהשוואה היא בעצם מעשה הגזענות האלים ביותר בתולדות ההיסטוריה האנושית, ולא המערכה הרצחנית ביותר שכוונה אי פעם כלפי יהודים. בתגובה לנטיות אוניברסליסטיות מן הסוג הזה ציטטה חנה ארנדט, לפני כחמישים שנה, קטע קצר מתוך מה שתיארה כ"בדיחה שסופרה בעקבות מלחמת העולם הראשונה":

אנטישמי אחד טען שהיהודים אשמים במלחמה; ענו לו: כן, היהודים ורוכבי האופניים. למה רוכבי האופניים? שאל האיש. למה היהודים? השיבו לו.

ג'ורג' אורוול העיר הערה דומה בשנת 1944. "גם אם תיאוריית השעיר לעזאזל נכונה במונחים כלליים", אמר, "אין היא מסבירה מדוע נטפלים דווקא ליהודים ולא לקבוצת מיעוט אחרת, והיא אף אינה מבהירה איזו אשמה בדיוק מייחסים להם". יהיו חסרונותיהן של הגישות הללו אשר יהיו, עליי להודות כי ניסיוני שלי כתיאורטיקן לא היה מוצלח יותר. לפני שלושה עשורים, כשהייתי פעיל פוליטי צעיר בברית-המועצות, ליקטתי דיווחים מחתרתיים על תקריות אנטישמיות עבור עיתונאים ודיפלומטים מערביים. באותם ימים האמנתי בכל לבי שהסיבה ל"מחלה" היא הרודנות, והתרופה לה היא הדמוקרטיה. הנחתי שהאנטישמיות תגווע מאליה לאחר שהמשטר הסובייטי יוחלף בשלטון דמוקרטי יותר. העולם החופשי, כך חשבתי, ודאי התחסן בעקבות השוואה מפני שובה של השנאה האנטי-יהודית הרצחנית, והוא מועמד טבעי לשמש בן-ברית במאבק הזה בתור הישות הפוליטית היחידה שנתברכה הן באמצעים והן ברצון להילחם בַּרֶשֶׁע הגדול.

עם השנים התפכחתי. השנה, בעקבות פרסומו של דו"ח שחיבר הפורום למאבק באנטישמיות של ממשלת ישראל על מצב האנטישמיות ברחבי העולם, זימנתי אל משרדי את שגרירי שתי המדינות שבהן, על פי הדו"ח, היו ההתקפות האנטי-יהודיות החמורות ביותר. אלה היו נציגיהן של צרפת ובלגיה, שתיים מן הדמוקרטיות המפותחות ביותר השוכנות בלב אירופה המערבית. דווקא במדינות אלו, הנחשבות למעוזי הנאורות והסובלנות, מתקפים ילדים יהודים, מציתים בתי כנסת ומחללים בתי קברות יהודיים.

אין ספק שהאנטישמיות הרווחת כיום במערב אירופה שונה בתכלית מן האנטישמיות שפגשתי אני לפני שנות דור בברית-המועצות. זו האחרונה טופחה באמצעות אפליה ממסדית שיטתית של היהודים, שלמעשה נכפתה

בידי השלטון. האנטישמיות במערב אירופה, לעומת זאת, נתקלת על פי רוב בגינוי ובהתנגדות מצד השלטון (גם אם לא בנחרצות הרצויה). אך ההבדל הזה רק עושה את האנטישמיות המשגשגת במשטרים דמוקרטיים לעניין מדאיג יותר, ומנפץ כליל את האשליה – שלא רק אני שגיתי בה – כי משטר ייצוגי יש בו כדי למנוע גילויי שנאה כלפי יהודים.

אשליה נוספת שהתנפצה רלוונטית יותר לדיוננו. הרצל, שזועזע עד עמקי נשמתו לנוכח האנטישמיות שנחשף לה בצרפת ה"נאורה" בעקבות פרשת דרייפוס, השתכנע כי הסיבה העיקרית לשנאת היהודים היא מצבם הא־נורמלי: עם בלא ישות מדינית משל עצמו. בספרו מדינת היהודים, יצירתו המקורית ורב־ההשפעה שפורסמה כשנתיים לאחר המשפט, חזה הרצל את הקמתה של ישות מדינית יהודית, ואף צפה שאם יהגרו אליה יהודי אירופה בהמוניהם יבוא קצה של האנטישמיות. חיבורו המדיני האוטופי היה לאחד הספרים הנבואיים ביותר של המאה העשרים, ואולם דווקא בנקודה שלשמה הגה את תכניתו לא האירה לו ההיסטוריה פנים. איש אינו יכול לטעון היום במלוא הרצינות שהאנטישמיות פסקה עם הקמתה של מדינת ישראל. נהפוך הוא: בניגוד לאמונתם של הרצל, וציונים רבים בעקבותיו, כי הקמתה של מדינה יהודית תחסל את שנאת היהודים, היום כבר הולכת ומתפשטת – אפילו בקרב יהודים – הסברה ההפוכה, שסופה של האנטישמיות יבוא רק לאחר היעלמותה של המדינה היהודית.

את הרעיון הזה שמעתי בפעם הראשונה לפני שנים רבות, בברית־המועצות. הימים היו ימי מלחמת ששת הימים, תקופה שבה חוונו אני ורבים אחרים התעוררות פתאומית של זהותנו היהודית. באותה עת הרבתה התקשורת הסובייטית לצאת בהתקפות ארסיות על ישראל ועל הציונות, ואלה לוו בגל של התעוררות אנטישמית בחסות הממשלה. ליהודים סובייטים רבים, שעשו כל שביכולתם כדי להיטמע בתוך החיים בברית־המועצות, הפכה ישראל בבת אחת לתזכורת טורדנית בדבר מעמדם האמיתי ב"גן העדן הפועלי": פתאום הכתה בהם ההכרה כי הם לכודים בעולם שאינו מתיר להם לחיות בגלוי כיהודים, אך בה בשעה גם אינו מאפשר להם לחמוק מאות הקלון של מוצאם. ליהודים אלו הייתה ישראל חלק מן הבעיה, ולא – כפי שהייתה בעיניי ובעיני אחרים – חלק מן הפתרון. בן־משפחה שלי ביטא את התחושה שרווחה בלי ספק בקרב רבים באותם ימים: "אם מדינת ישראל לא הייתה קיימת", הוא אמר, "הכל היה בסדר".

בעשרות השנים שחלפו מאז, ובייחוד בשלוש השנים האחרונות, נעשתה התפיסה שישראל היא אחד הגורמים העיקריים לאנטישמיות (אם לא הגורם בה"א-הידיעה) נחלתם של רבים. שנאתנו של העולם ליהודים, מספרים לנו ידידים ויריבים כאחד, הולכת ומתעצמת ככל שגוברת שנאתנו לישראל. מחשבות אלו חלפו מן הסתם בראשו של השגריר הבלגי כאשר הודיע לי בביקורו כי האנטישמיות במדינתו תיפסק ברגע שהבלגים לא ייאלצו עוד לראות בטלוויזיה תמונות של יהודים ישראלים מדכאים ערבים פלסטינים. ברור שאי-אפשר לראות במדינת ישראל גורם לתופעה שקדמה לה ביותר מאלפיים שנה. אך האם ניתן לראות בה סיבה לאנטישמיות בת־זמננו? שהרי אין להכחיש שהמדינה היהודית אכן עומדת במוקדה של כל סערה אנטישמית בימינו – ובייחוד, כמובן, במזרח התיכון.

קשה לכבוש את התדהמה המתעוררת בנו מול ריבוי התכנים האנטישמיים הארסיים המופצים בתקשורת הערבית הממלכתית בעת האחרונה. תועמלנים, עיתונאים ואנשי אקדמיה בעולם הערבי משתמשים דרך קבע בשיטות ובאוצר מילים השאולים מעולמה של האנטישמיות הנוצרית הקלסית: הם מכנים את היהודים רוצחי ישו, מאשימים אותם בהרעלתם של לא־יהודים, בודים מלבם עלילות דם, ועוד. וכך, למרבה האירוניה, דווקא במרחב שבו הנצרות אינה אהודה במיוחד, צומחת מחדש אותה שנאה מחרידה ועתיקת יומין וצוברת לה קהל תומכים עצום.

על מנת להמחיש את הדברים אזכיר כאן אירוע שהתרחש באחרונה במצרים. בראשית שנת 2003 ראתה לנכון הממשלה המצרית, המקיימת כידוע קשרי שלום רשמיים עם ישראל, לשדר בערוץ הממלכתי שלה סדרה של ארבעים ואחד פרקים המבוססת על הפרוטוקולים של זקני ציון – אותו מסמך היסטורי מזויף, החושף לכאורה קנוניה יהודית בינלאומית להשתלט על העולם. כדי להבטיח אחוזי צפייה גבוהים שודר הפרק הראשון בסדרה בשעת צפיית שיא, בדיוק בזמן שבו שברו מיליוני משפחות את צום הרמדאן המסורתי. לאחר מכן שודרה הסדרה גם בערוץ הלוויין הערבי, לעיני עשרות מיליוני צופים נוספים ברחבי המזרח התיכון.

בה בעת נעשתה מדינת ישראל מטרה פופולרית לחציה של האנטישמיות האירופית העכשווית: ההתקפות הפיזיות והמילוליות על יהודי אירופה נקשרות תמיד בישראל, וגם גל האנטישמיות האחרון, שהחל עם פרוץ מתקפת הטרור הפלסטינית בספטמבר 2000, הגיע לשיאו בעקבות מבצע "חומת מגן" בסוף

מרס 2002 – חודש שבו נרצחו 102 ישראלים בידי מחבלים. אף שרוב ההתקפות הפיזיות על היהודים באירופה בוצעו בידי מוסלמים, מקורן של רוב ההתקפות המילוליות הוא בעילית של אירופה. העיתון האיטלקי לה סטמפה, למשל, פרסם קריקטורה שבה נראה ישו כתינוק השוכב למרגלות טנק ישראלי ומתחנן: "אל תגיד לי שהם רוצים להרוג אותי שוב". ההשוואות התכופות בין אריאל שרון לאדולף היטלר ובין הישראלים לנאצים אינן נשמעות מפי חוליגנים אלימים המרססים כתובות גרפיטי על קירות בתי כנסת, אלא מפיהם של אנשי אקדמיה ופובליציסטים חדי לשון, דוגמת חתן פרס נובל לספרות ז'וזפה סאראמאגו, שאמר כי יחסה של ישראל לפלסטינים "מזכיר את מה שקרה באושוויץ".

גם בזירה הבינלאומית משמשת ישראל מטרה נוחה לגילויים שונים של אנטישמיות. כמעט שנה לאחר פריצתו של גל האלימות הפלסטיני הנוכחי, ולאחר שמאות ישראלים קיפחו את חייהם באוטובוסים, במועדונים ובמסעדות, נערכה בחסות האו"ם "הוועידה העולמית נגד גזענות" בדברן שבדרום אפריקה. עד מהרה הפכה הוועידה לקרקס אנטישמי שבו טפלו על ישראל כל אשמה אפשרית, החל בגזענות ואפרטהייד וכלה בפשעים נגד האנושות ורצח עם. בתיאטרון האבסורד הזה הפכו היהודים עצמם למחולליה של האנטישמיות, בגלל מה שהוגדר "המעשים הציוניים נגד השמיות" – כלומר נגד השמיות של הערבים הפלסטינים.

בבואנו לחפש אפוא אחר "שורש הרע", הגורם המצמיח את האנטישמיות, אך טבעי יהיה לראות בישראל חשודה עיקרית. אולם יש להדגיש במלוא החריפות כי ישראל איננה אשמה. הטענה שהמדינה היהודית היא הסיבה לאנטישמיות הרווחת בימינו אינה משכנעת יותר מן הקביעה כי העדרה היה הגורם לאנטישמיות לפני מאה שנים.

כדי להבין זאת, יש לעמוד תחילה על היטשטשותו של אותו קו מתעתע בין אנטי־ציונות לאנטישמיות: ישראל נעשתה ה"יהודי של העולם". הזעקה מקפיאת הדם הבוקעת ממסגדי המזרח התיכון היא "מוות ליהודים", לא "מוות לישראלים". אך גם בחוגים מתורבתים יותר מנשבות רוחות דומות. בעל טור באובזרוור הלונדוני הכריז בגאווה כי הוא פוסח על מכתבי קוראים המביעים תמיכה בישראל אם כותביהם הם יהודים (והעובדה שמועצת התלונות של העיתונות הבריטית לא מצאה כל פגם בהצהרתו רק מוכיחה עד כמה השתנו פני הדברים מאז כתב אורוול על בריטניה בשנת 1945 כי "כיום אין

לאנטישמיות שום סיכוי להיתפס כהשקפה מהוגנת"). מקורות יודעי דבר מספרים שבמסיבות קוקטייל ברחבי אירופה "אפילו האוויר הסמיק" מרוב בושה בגין דברי הבלע האנטישמיים שהופרחו לחלל החדר ברגע שהשיחה נסבה על ההתרחשויות במזרח התיכון.

"דפוסי השיח", כפי שהם מכונים לעתים, ממחישים היטב את התופעה. אחד מאלה, אשר במשך מאות שנים היה סימן מובהק להתייחסות אנטישמית, הוא המוסר הכפול: התנהגות חברתית שבדרך כלל עוברים עליה לסדר היום, נעשית פתאום בלתי נסבלת אם נוקטים אותה יהודים. מוסר כפול מעין זה מיושם כמעט דרך קבע ביחסה של הקהילה הבינלאומית למדינה היהודית. דווקא ישראל הדמוקרטית, ולא אחת מעשרות הרודניות המיוצגות באסיפה הכללית של האו"ם, היא הסופגת יותר מעשרים החלטות גינוי בשנה; ישראל – ולא קובה, צפון קוריאה, סין או איראן – היא שמעוררת שוב ושוב את קצפה של ועדת האו"ם לזכויות האדם (שבראשה עמדה עד לא מכבר לוב הזכה כשלג); ישראל היא האומה היחידה שבגלל התנהגותה ה"בלתי הולמת" כונסה האסיפה המשותפת של המדינות החתומות על אמנת ז'נבה; ישראל לבדה הייתה לאחרונה מטרה לחֶצִיה של תעמולה מערבית שקראה להכריז עליה חרם כלכלי; מכל שירותי ההצלה בעולם, היחיד שנפסל לחברות בארגון הצלב האדום הבינלאומי הוא מגן דוד אדום; מכל אנשי האקדמיה בעולם המבקשים לפרסם את מחקריהם בכתבי עת יוקרתיים, נדחים רק החוקרים הישראלים. והרשימה, למרבה הצער, עוד ארוכה.

ה הבנה כי ישראל נעשתה היהודי של העולם, וכי האנטי־ציונות אינה אלא תחליף לאנטישמיות הישנה, אינה פרי הזמן האחרון. זה מכבר ציין נורמן פודהורץ, הפובליציסט הנודע ועורכו של כתב העת קומונטרי, שהמדינה היהודית "נעשתה אבן הבוחן של היחס לעם היהודי, והאנטי־ציונות נעשתה הצורה הרלוונטית ביותר של אנטישמיות". אמירה ברורה עוד יותר מיוחסת לד"ר מרטין לותר קינג:

הצהרת, ידידי, שאינך שונא יהודים, שאינך אלא "אנטי־ציוני". ואני אומר, תנו לאמת להצטלצל מפסגות ההרים הגבוהים, תנו לה להדהד על פני עמקי אדמתו הירוקה של האל; מי שמותח ביקורת על הציונות, מתכוון למעשה ליהודים – זאת האמת לאמיתה.

אך אם אמנם ישראל אינה אלא היהודי של העולם, כי אז אין עוד משמעות לטענה כי איבתו של העולם ליהודים גוברת כיוון שאיבתו לישראל גוברת, ממש כשם שאין כל משמעות לטענה שהעולם שונא את היהודים כיוון שהעולם שונא את היהודים. והשאלה נותרת בעינה: למה? זה המקום לתת לאנטישמים לדבר בשם עצמם. הנה הטיעון שהעלה המן הרשע בפני אחשוורוש כדי לשכנעו שיורה להשמיד את היהודים (אסתר ג:ח):

ישנו עם אחד מפזר ומפרד בין העמים בכל מדינות מלכותך ודחיהם שונות מכל עם ואת דתי המלך אינם עשים ולמלך אין שוה להניחם. אם על המלך טוב, יכתב לאבדם. [ההדגשה שלי]

אין זה המקור העתיק היחידי המצביע על זרותם חסרת התקנה של היהודים ועל כך שעצם העובדה שאין הם מוכנים לקבל עליהם את מנהגי הרוב ואת השקפת עולמו המוסרית היא הסיבה לעוינות כלפיהם. מאות שנים לאחר שפשטו הערכים ההלניסטיים ברחבי המזרח התיכון ומעבר לו, כתב ההיסטוריון הרומי טקיטוס את הדברים האלה:

היהודים כופרים בכל מה שאנו רואים כקדוש; ומאידך, הם מתירים לעשות כל מה שלנו נראה בלתי מוסרי... לשאר העולם הם מתייחסים בשנאה השמורה רק לאויבים. הם לא יאכלו או יתחתנו עם גויים... הם הנהיגו את ברית המילה כדי להראות שהם שונים מאחרים... בעיניהם זהו פשע להרוג כל תינוק בן־יומו.

פילוסטרטוס, סופר יווני שחי במאה הבאה אחריו, תיאר גם הוא את היהודים באורח דומה:

היהודים פרקו מעליהם זה מכבר לא רק את עולם של הרומאים אלא את עולה של האנושות כולה; וגזע שהפך את חייו לנפרדים ולבלתי מקובלים, גזע שאינו יכול לחלוק עם שאר המין האנושי את הנאות השולחן, או להשתתף בנסכים או בתפילותיהם או בקרבנותיהם, [גזע כזה] מופרד מאיתנו בתהום עמוקה מזו שמפרידה בינינו ובין סוראט או בקטרה בהודו הרחוקה.

האמנם דחו היהודים את הערכים שרווחו בעולם העתיק, או שמא היה זה רק פרי דמיונם של אויביהם? גם אם רבות מן ההאשמות שהוטחו ביהודים

היו פרי הדמיון – הרי הם לא רצחו לא־יהודים למטרות פולחן, כטענתו של המחבר היווני אפיון – חלקן בוודאי התבססו על עובדות אמיתיות. היהודים אכן התנגדו לנישואי תערובת. הם אכן סירבו להקריב קרבנות לאלים זרים. והם אכן טענו בתוקף כי הריגתו של תינוק בן־ימו היא פשע.

לא־מעט יהודים נשבו בקסמו של ההלניזם; אבל רובם דחו אותו מכל וכל. היהודים היו העם היחידי שהעז לצאת נגד מערכת המוסר היוונית. היהודים לא היו עוד "אחר" בעת העתיקה; הם היו "האחר" בה"א הידיעה – אחר שגם התעקש על כך שהיהדות אינה רק אורח חיים שונה, אלא התגלמותה הבלבדית של האמת. על פי המסורת היהודית נבחר אברהם להיות האב המייסד של האומה היהודית רק לאחר שניפץ את האלילים בבית אביו. צאצאיו הוסיפו להתריס נגד העולם הפגני שסביבם, לקדם את רעיון האמונה באל אחד, ולסרב – שלא כעמים אחרים במזרח הקדום – להכפיף את אמונותיהם לדתות של כובשיהם.

הדימוי (הנכון ביסודו) של היהודים כעם קשה עורף הדוחה את מערכת הערכים שהייתה מקובלת בעולם העתיק לא הצדיק כמובן את המשטמה שהופנתה נגדו; אך הוא חילץ את האנטישמיות מתחום הפנטזיה, והפך אותה להתנגשות אמיתית בין אידיאלים וערכים מנוגדים. עם עליית הנצרות על בימת ההיסטוריה התעצמה ההתנגשות הזאת אלפי מונים. סירובו העקשני של עם הספר לקבל את הברית החדשה במקום הברית הישנה נתפס כאיום על עצם הלגיטימיות של הנצרות, ולכך נדרשה תגובה מתואמת ומחושבת.

הכנסייה הנוצרית הוקיעה אפוא את היהודים כ"רוצחי המשיח" וכ"צאצאיו של השטן", ופתחה במסע תעמולה שיטתי נגד הוֹרְתָה של הנצרות ומאמיניה. בחלוף השנים נוספו לרשימת העלילות נגד יהודים גם האשמות בחילול לחם הקודש, ברצח למטרות פולחן ובהרעלת בארות, אשר צירופן יחדיו ליבה עוד ועוד את אש השנאה. עם התחזקותה של הכנסייה הנוצרית והתפשטותה ברחבי העולם הופצו האשמות אלו בכל קצוות תבל, והביאו את בשורת האנטישמיות למקומות שרגל יהודי לא דרכה בהם מעולם.

את רדיפתם של היהודים חסרי המגן הצדיקו כמה מהוגי דעות נוצרים כגמול אלוהי על דחיית ישו. טיעון זה נוצל פעמים רבות במרוצת ההיסטוריה, בייחוד בידי אלה שניסו – לשווא – לשכנע את היהודים באמיתותה הנעלה של הנצרות. אחת מן הדוגמאות המפורסמות ביותר לכך היא מרטין לותר, שתחילה נהג ביהודים בדידות רבה (בצעירותו אף התלונן על יחסה הגרוע

של הכנסייה אליהם), אך מרגע שהבין כי לעולם לא יצליח לפתותם אל הנצרות החדשה שייסד, נעשה אחד מאויביהם המרים ביותר.

דפוס ההתנהגות הזה לא היה ייחודי לנצרות. גם מוחמד קיווה למשוך את הקהילות היהודיות של חצי האי ערב אל האיסלאם, ועל כן אפילו שילב בו בתחילה מרכיבים יהודיים (כיוון התפילה לירושלים ותענית יום הכיפורים). אך משסירבו היהודים לקבל את בשורתו הסתער עליהם מוחמד בחמת זעם וקילל אותם במילים שכמו נלקחו מלקסיקון השנאה של אבות הכנסייה הנוצרית: "וַיִּסְרוּ בַשְּׁפַל וְעָנִי וַיַּעֲלוּ עֲלֵיהֶם אֶף אֱלֹהִים, עֵקֶב אֲשֶׁר כִּיחְשׁוּ בְּאוֹתוֹת אֱלֹהִים וַיַּהֲרֹגוּ אֶת הַנְּבִיאִים בְּלִי מִשְׁפָּט".

אפשר להבין מדוע מאשימים את היהודים בקשיות עורף. מובן שהיהודים מעולם לא מצצו את דמם של ילדים, לא הרעילו בארות, לא ניסו להשחית את גופתו של ישו ולא ביצעו ולו אחד מן הפשעים ההזויים האחרים שהנוצרים ייחסו להם. יתרה מזו, היהודים בוודאי לא דחו את אותם עיקרי האמונה שהנצרות והאיסלאם שאלו מן היהדות, אך כאשר נדרשו לקבל על עצמם רעיונות ומנהגים שהיו זרים לרוחה של דתם, גילו, ללא ספק, דבקות קשת עורף במסורת אבותיהם.

בנקודה זו אנו מגיעים אל קו פרשת המים המפריד בין שנאת היהודים הקדם־מודרנית לזו של העת החדשה. האנטישמיות מן הסוג הראשון, שפרחה לאורך אלפיים שנה, עוד השאירה בידי היהודים נתיב מילוט מן האפליה והרדיפה הממסדית: העולם היווני־רומי, הכנסייה הנוצרית והאיסלאם אימצו אל לבם בשמחה כל מי שבחר להצטרף לשורותיהם. אך בעידן המודרני התגלתה לא־פעם אפשרות הבחירה הזאת כאשליה. היהודים שהתבוללו ואלה שלא התבוללו, היהודים האדוקים והחילוניים – כולם נפלו קרבן לפוגרומים, לרדיפות ולרצח עם. לאמיתו של דבר היו שהסיקו מן האלימות שהופנתה כלפי היהודים המתבוללים של מערב אירופה כי לא זו בלבד שההתבוללות לא שמה קץ לאנטישמיות – היא אף תרמה להתעוררותה מחדש.

מה פשר השניות הזאת? בעולם הקדם־מודרני לא הייתה מחלוקת אמיתית בין היהודים לגויים באשר לגורמים שבגינם הסתגרה היהדות בפני אמונות ומנהגים זרים, ולפיכך הייתה גם אחדות דעים בנוגע לדרך להשתחרר ממנה; הוויכוח התמקד באמונות, בתפיסות מוסריות ובהתנהגות החברתית הנגזרת מהן. לא כן בעולם המודרני. השאלה האם היהודי מוכן לאכול את מאכלי שכנו או לעבוד את אלוהיו אמנם עודנה רלוונטית, אך היא איבדה מחשיבותה ופינתה את מקומה להגדרה מחודשת: היהודי המודרני שוב אינו נתפס כבן

לאמונה שונה אלא כמי שנולד אל תוך האומה או הגזע היהודי, אדם שזהותו התרבותית והמוסרית טבועה עמוק בעצם הווייתו. ההתבוללות לגווניה השונים יכולה לכל היותר להסוות את הכתם הבסיסי הזה – אך לא להעלימו לחלוטין.

השקפות מן הסוג הזה לא היו זרות גם לאנטישמיות הישנה. ואולם, נטל ההוכחה שבו נושא כיום אותו יהודי מודרני המנסה לשכנע אחרים ביכולתו להתעלות מעל "יהדותו" נעשה כבד הרבה יותר מזה שהועמס על כתפי אבותיו. למרות החילון והפתיחות של החברה האירופית, שנדמה היה כי יקלו את ההתבוללות, הקשיים שעייס מתמודדים היהודים המודרניים המבקשים להיעשות לצרפתים או לגרמנים "אמיתיים" מרובים יותר מאלה שניצבו על דרכם של אלה מאבותיהם שרצו להיעשות ליוונים או לרומים, לנוצרים או למוסלמים.

החידוש של האנטישמיות המודרנית אינו נעוץ, אם כך, בראיית היהודים כאויבי האנושות. דבריו של היטלר בספרו מיין קאמפף, "התחלתי לראות יהודים בכל מקום, וככל שראיתי אותם יותר, כך הם נראו לי נבדלים יותר ויותר משאר האנושות", אינם שונים כל כך מן הדברים שאמר פילוסטרטוס לפני 1,700 שנה. החידוש של האנטישמיות המודרנית הוא העובדה שליהודי המודרני קשה הרבה יותר – ולעתים אפילו בלתי אפשרי – לחדול מלהיות אויב האנושות.

במבט מקרוב, שנאת היהודים המודרנית נדמית יותר ויותר כהמשך ישיר – גם אם גרוע הרבה יותר – של האנטישמיות הקדם־מודרנית. אף שהיהודים המודרניים לא חשו עוד שהם דוחים את מנהגי סביבתם, אויביהם לא בהכרח הסכימו איתם. הלאומנות האירופית, שקידשה את הדם והאדמה, רק הוסיפה עוד שכבה של משטמה, רצחנית יותר, לתשתית השנאה הדתית של העת העתיקה. ככל שניסו להיטמע בסביבה או להינתק ממנה, נשארו היהודים של העולם המודרני, בדומה ליהודי העת העתיקה, האחר בה"א רבתי – עם קשה עורף וחסר תקנה.

האם היה בהאשמה זו גרעין כלשהו של אמת? העובדות מוכיחות שכל אימת שנקרתה להם ההזדמנות, שאפו רוב היהודים בתקופה המודרנית להיות לאזרחים למופת, ואף הפגינו כשרון מרשים להתאים את עצמם לתרבות הרוב; הרעיון שמוצאם, גזעם או דתם עשו אותם לאויביה המושבעים של המדינה או של האומה הוא מגוחך. העלילות שנרקמו סביבם בעת החדשה הן שקריות בדיוק כמו אלה של העת העתיקה. היהודים מעולם לא שלטו בבנקים, בכלי

התקשורת או במערכות הממשל השונות, והם אינם שולטים בהם גם היום; ומובן שאין להם, ומעולם לא היו להם, חלומות על שלטון כלל-עולמי. נכון, במקומות ובנסיבות שונים דבקו מקצת מן היהודים בלהט ובעיקשות, שרמזו אולי על התנסותם הלאומית הממושכת, באידיאלים ובמטרות שהיו נעלים בעיניהם. לא פעם מצאו עצמם היהודים האלה – בעיקר בחברות הנגועות בחוסר סובלנות – בעמדה של התנגדות למערכות הערכים או לאמונות הרווחות, תוך שהם מחרידים מרבצו את הדרקון האנטישמי, הדרון תמיד. מאלף במיוחד בהקשר זה הוא סיפורה של יהדות ברית-המועצות. הדוגמה הסובייטית מעניינת משום שמטרתו המוצהרת של הקומוניזם הייתה לבטל את השונות שמקורה בחלוקה לאומות, לעמים ולדתות – בדרך ליצירתם של עולם חדש ושל אדם חדש. יהודים לא-מעטים, שקיוו לשחרר את האנושות מן הפירוד ומן הפלגנות ובתוך כך להפוך את מצבם שלהם ל"נורמלי", קשרו את גורלם באידיאולוגיה הזאת ובתנועות שהיו שותפות לה. ואמנם, לאחר המהפכה הבולשביקית היו היהודים הללו ממשרתיו הנאמנים ביותר של המשטר הסובייטי.

אבל עד מהרה נכזבו התקוות למחיקתה של אותה אחרות יהודית מקוללת. בעיני סטאלין וחסידיו היו היהודים – ובראשם הקומוניסטים הנאמנים ביותר – בגדר חשודים נצחיים, ובחוגי השלטון דבק בהם הכינוי "מהגרים אידיאולוגיים". אמת, איבתו של המשטר הסובייטי הייתה מכוונת לא רק כלפי היהודים הקומוניסטיים: משטר זה הכריז מלחמה על יותר ממאה לאומים ודתות, שהיו למרמס תחת רגליו; עמים שלמים נעקרו ממקומם, מעמדות שלמים חוסלו, מיליוני בני אדם רעבו למוות. כולם סבלו, לא רק היהודים. והנה, כעבור כמה עשרות שנים, זמן רב לאחר שהדיכוי הסטאליניסטי פינה את מקומו לעידן ה"הפשרה" של חרושצ'וב, נשארה רק שפה לאומית אחת מחוץ לחוק בברית-המועצות: העברית. רק קבוצה אחת לא הורשתה להקים בתי ספר משלה: היהודים. ורק לגבי אותה קבוצה הפכה "השורה החמישית" – מיקומה של הגדרת הלאום במסמכי הזיהוי האזרחיים – לשם קוד לאפליה מורשית.

יותר מכל קבוצה אחרת בברית-המועצות היו היהודים מטרה קבועה לחשדנות מצד השלטון. ככל שניסו ללכת בתלם, הלך והתחוויר להם שההשתלבות בכלל האנושות באמצעות האידיאל הסוציאליסטי במזרח אינה קלה יותר מן ההשתלבות במדינת הלאום במערב. אך זה אינו סופו של

הסיפור, ומי שמקל ראש בהמשכו לא רק גורם עוול ליהודי ברית-המועצות ולפועלם אלא גם מחמיץ נקודה מהותית באנטישמיות, הרוקמת תמיד את הזיותיה המופרכות ביותר סביב גרעין של אמת, סביב איזו תכונה ממשית המאפיינת את קרבנותיה הנבחרים.

אף שבראשית ימיה של התנועה הבולשביקית היה שיעור היהודים בשורותיה גדול יחסית, מרבית יהודי רוסיה היו רחוקים מאוד מן הדרך הזאת. חשוב מכך, בבוא העת היה ליהודים משקל נכבד בהפלת הקומוניזם. באמצע שנות השישים, כאשר חלקם באוכלוסיית המדינה כבר פחת במידה ניכרת, מילאו יהודי ברית-המועצות תפקיד חשוב ביותר ב"אופוזיציה הדמוקרטית". מי שהיה מבקר בגולאג באותן שנים היה מגלה עד כמה גדול שיעור היהודים בקרב המתנגדים הפוליטיים ובקרב אלה שהורשעו ב"פשעים כלכליים". יתר על כן, בשנות השבעים היו היהודים הראשונים שקראו תיגר על המשטר הסובייטי כקבוצה לאומית, והראשונים שעשו זאת בפומבי, כאיש אחד, כשרבבות מהם דרשו בריש גלי לעזוב את המדינה.

הטענה האופיינית לאנטישמים הסובייטיים, שלפיה "המחשבה היהודית" ו"ערכי היהדות" עומדים בסתירה לנורמות המקובלות בקרבם, לא הייתה אפוא משוללת יסוד לחלוטין. מן הבחינה הזאת היה בה, בשנאת היהודים הסובייטית, משהו מתכונת היסוד של כל אנטישמיות, המושתתת לעתים קרובות על הממשי ולא על הפנטזיה – עובדה שאין בה, כמובן, כדי לגרוע ולו במעט מן המפלצתיות של התופעה.

ר כך אנו שבים אל זמננו שלנו ואל השנאה המופנית כלפי מדינת ישראל. המדינה הזאת – היהודי של העולם – מתעמתת כיום עם שתי מערכות פוליטיות ומוסריות שונות: העולם הערבי והמוסלמי של המזרח התיכון, והסדר האירופי. הראשון קל יותר להבנה; אך העימות עם אירופה עלול להיות מסוכן יותר.

הערכים הדומיננטיים המעצבים היום את המזרח התיכון נשלטים בידי שני כוחות: הפונדמנטליזם המוסלמי ועריצות המדינה. בעיני האיסלאם הקיצוני, כל ישות ריבונית לא-מוסלמית באזור – ומבחינה זו גם כל ישות ערבית חילונית – היא שיקוף נתעב. בייחוד מפריעה לו הריבונות היהודית שהוקמה לה בלב לבו של דאר-אל-איסלאם, תחום השליטה הבלעדי של דת

מוחמד. מבחינתו אין שום דרך להשלים עם הסגת הגבול הזאת, והוא לא ינוח ולא ישקוט עד לעקירתה הסופית.

המשטרים הערביים החילוניים מתוסכלים מקיומה של ישראל באותה מידה, אך הסיבה לאיבתם היא חברתית יותר משהיא תיאולוגית. לפי גישתם, החברה החופשית, היצרנית והדמוקרטית שבנו היהודים בישראל היא בבחינת תוכחה מתמדת למשטרים המושחתים והעריצים שמסביבה. בעיניהם, המדינה היהודית היא התגלמות החירויות החתרניות המאיימות על התרבות המוסלמית ועל השלטון הערבי הרודני כאחד. זאת הסיבה שבעטייה נעשו היהודים בתקשורת הערבית הממלכתית, כמו במסגדים, לסמל הסכנה הנשקפת לאיסלאם מצד המערב הדמוקרטי והחומרני, וזאת גם הסיבה למוניטין שיצאו ליהודים ככוח ערמומי המתמרן את ארצות־הברית לעימות עם האיסלאם.

הדינמיקה המיוחדת של האנטישמיות במזרח התיכון עשויה להסביר מדוע לא פחתה רמת ההסתה האנטי־יהודית באזור לאחר תחילתו של תהליך אוסלו ולמעשה אף גברה – בניגוד למה שהתרחש באירופה. הסיבה לכך פשוטה: ככל שגדלו סיכוייו של התהליך להביא לפיוס אמיתי עם ישראל, כך גברה גם הסכנה שהוא יסכל את "מטרת־העל" של המוסלמים – עקירת ה"רשע" היהודי מלב העולם הערבי.

וכך, במרוצת שנות התשעים, בעוד שהעולם הנאור והחברה הדמוקרטית בישראל חוגגים בשמחה (שמחה מוקדמת, כפי שיתברר בהמשך) את תקוות השחר החדש במזרח התיכון, הציגו בתי הספר בעזה, ספרי הלימוד ברמאללה, העיתונים במצרים ותחנות הטלוויזיה בערב הסעודית תמונה מדויקת יותר בדבר תחושותיו של העולם הערבי. בהתחשב בכך כלל לא היה מפתיע לגלות שעותקים פיראטיים מספרו של שמעון פרס המזרח התיכון החדש הודפסו במצרים בלוויית מבוא בערבית שבו נטען כי חיבור זה, אותו שיר הלל לשלום ולשיתוף פעולה, הוא ההוכחה לכל מה שכתוב בפרוטוקולים של זקני ציון בנוגע למזימה היהודית להשתלט על העולם.

ובאשר לאירופה – שם ידע המוניטין של ישראל עליות ומורדות לאורך השנים. עד לשנת 1967, בצל מוראות השואה והודות לדימויה כמדינה קטנה הנאבקת על קיומה מול תוקפנות ערבית, זכתה ישראל למידה מסוימת של חסינות מפני ביקורת קשה בקרב השכבות הפוליטיות באירופה. אבל כל זה השתנה בעקבות מלחמת ששת הימים, לאחר שישראל קצוצת הגבולות זכתה בניצחון פלאי כמעט על אויביה הערבים המלוכדים, והקרבתה היה בן לילה לתוקפן. ייתכן שיש לפקפק במקורו של הסיפור הבא על הוגה הדעות ז'אן

פול סארטר, אולם הוא מייצג נאמנה את השינוי שחל ביחסה של אירופה לישראל: לפני המלחמה, כאשר ישראל עדיין הייתה שרויה בבידוד דיפלומטי ומנהיגי ערב מיהרו להכריז על חיסולה הקרוב, חתם הפילוסוף הצרפתי הנודע על הצהרת תמיכה במדינה היהודית; לאחר המלחמה חזר בו סארטר ונזף במי ששידל אותו לחתום על ההצהרה: "אבל הרי הבטחת לי שהם יפסידו". שנים רבות לפני שהמושג "כיבוש" נעשה שגור בפי כל נעשתה האווירה בשמאל האירופי עוינת במובהק כלפי ישראל. מובן שבין שאר הגורמים פעלו כאן גם אינטרסים פוליטיים וכלכליים – החל בשאיפה לשאת חן בעיני יצרניות הנפט הגדולות של העולם הערבי וכלה בניסיון של השנים האחרונות להתחנף לאוכלוסיות המוסלמיות הגדולות והולכות במערב אירופה. אולם התמורה הזאת שיקפה גם מגמות אידיאולוגיות של אנטי־מערביות, התנגדות לאימפריאליזם, פציפיזם ואהדה לתנועות שחרור. את הלכי הרוח האלה ליבתה – ולעתים קרובות גם מימנה – ברית־המועצות, ובסופו של דבר הם קיבלו מקום של כבוד בתרבות הפוליטית האירופית והבינלאומית כאחד. מאחורי העוינות החדשה כלפי ישראל ניצבה האורתודוקסיה הרעיונית החדשה, שראתה בישראל כוח "קולוניאליסטי", "אימפריאליסטי", "הגמוני" ו"מדכא". ואמנם, עד לשנת 1967 זכו הצעות ההחלטה האנטי־ציוניות שיזמו הערבים ופטרוניהם הסובייטים באו"ם לתמיכה מועטה, אם בכלל, בקרב המדינות הדמוקרטיות. אך לאחר שנה זו ומאורעותיה הצטרפו עוד ועוד מדינות מערביות אל מקהלת הגינוי. כבר בשנת 1974 הוזמן יאסר ערפאת, שארגונו תמך בפומבי בטרור ובחיסולה של מדינה החברה באו"ם, לנאום בפני העצרת הכללית. כעבור שנה העביר אותו גוף עצמו את ההחלטה הידועה לשמצה המשווה את הציונות לגזענות. ובשנת 1981 גינה העולם כולו, כולל ארצות־הברית, את התקפת חיל האוויר הישראלי על הכור הגרעיני בעיראק. ואז, בשנות התשעים, החל המצב להשתנות שוב. למרות השטף המתמשך של החלטות או"ם מוטות, למרות המוסר הכפול, אירעו כמה התפתחויות חיוביות: בוטלה ההחלטה המגדירה את הציונות כ"גזענות", ובתוך פרק זמן קצר, יותר מ־65 מדינות חידשו או כוננו לראשונה יחסים דיפלומטיים עם ישראל.

מה השתנה? האם יבש מעיין הנפט הערבי? כלום נחלשה פתאום השפעתם הפוליטית של המוסלמים באירופה? התשובה שלילית, כמובן. מה שהשתנה הוא שבמדריד, ולאחר מכן באוסלו, הסכימה ישראל – תחילה בלא חמדה ומאוחר יותר באופטימיות שנסמכה על שכנוע עצמי – לכוון את

פעולותיה על פי האתוס השולט בפוליטיקה הבינלאומית. ישראל הושיטה את ידה לארגון טרור על אף שזה נשאר מחויב להשמדתה, הסכימה להקמתו של משטר דיקטטורי ומדכא בשטחים שהיו נתונים לשליטתה, ונשארה מחויבת לתהליך בלא כל התחשבות במספר היהודים החפים מפשע שנהרגו ונפצעו בשם ה"שלום".

הדיבידנדים, כמובן, לא איחרו לבוא, אף שהיו קוסמטיים וזמניים בלבד. כתוצאה מיישור הקו עם דפוסי החשיבה של מגני המוסר בעולם נפלו הרווחים כפרי בשל לא רק לידיה של ישראל אלא גם לידי של העולם היהודי כולו. מדדי האנטישמיות העולמית צנחו בשנות התשעים לנקודת השפל הנמוכה ביותר מאז השואה. ובזמן שיהודי העולם נהנו מן הסובלנות הגוברת כלפי ה"יהודי של העולם", החלו ארגונים מערביים שהתמסרו למאבק ב"שד האנטישמי להכריז בזירות על ניצחונם ולהפנות את מאמציהם לתחומים אחרים שעל סדר היום הקהילתי היהודי.

אך מובן שהעניין לא החזיק מעמד לאורך זמן. בקיץ של שנת 2000 הציע ראש הממשלה אהוד ברק לפלסטינים בקמפ דייוויד כמעט את כל מה שחשב כי הנהגתם דורשת. הצעתו נדחתה כלאחר יד, וערפאת פתח בהתקוממות העקובה מדם שלו. כעת נדרשה ישראל להגן על עצמה – ואירופה חדלה להריע לה. בעיני יהודים רבים נראה אז הדבר בלתי נתפס לחלוטין: האם לא עשתה ישראל כל צעד אפשרי למען השלום? אבל אירופה נשארה נאמנה לעצמה. היהודי של העולם סירב לקבל את חלקו באשמה ל"מעגל האלימות", ובכך שב והפך את עצמו לבריון מגונה, שיש להעמידו במקומו. אותה טינה הופנתה גם כלפי יהודי העולם, שנקשרו במדינה היהודית עזת המצח באופן אוטומטי – בין אם תמכו במדיניותה ובין אם לאו.

אמריקנים רבים ודאי מכירים היטב את התהליך שתיארתי זה עתה: גם הם נחשפו שוב ושוב בשנים האחרונות לשבט משפטה של דעת הקהל העולמית בעוון דחיית ערכי "הקהילה הבינלאומית". לשיאה הגיעה התופעה בהיסטוריה־רבתי שחוללה הצהרתו של הנשיא בוש על כוונותיו לפרק את משטרו הרודני של סדאם חוסיין. מפגינים מעשרות מדינות נהרו לרחובות כדי להביע את זעמם על סירובה של ארצות־הברית להתאים את עצמה למה ש"כולם" ידעו שנדרש ממנה. לו נקלע זר למקום וראה את השלטים שנישאו בעצרות הללו, ודאי היה חושב שהנשיא בוש – ולא הקצב מבגדאד – הוא אויבה הגדול של האנושות.

במבט ראשון נראה העניין כולו מפליא למדי. סדאם חוסיין היה אחד הרודנים האכזריים ביותר בהיסטוריה האנושית: עריץ קשה לב, בריון אלים, שקטל בגז את אזרחי מדינתו, פלש אל שכנותיה, הפר את החלטות מועצת הביטחון של האו"ם, והחזיק ככל הנראה בנשק להשמדה המונית. אך מה בכך? המפגינים לא התעניינו במידותיו של המשטר העיראקי או של העומד בראשו אלא בחטאיה של ארצות-הברית. התלונות שהעלו כל אותם אנטי-קפיטליסטים, אנטי-גלובליסטים, אנטי-אימפריאליסטים, קנאי איכות הסביבה ורבים אחרים שהתאספו לגנות את המתקפה, ביטאו הרבה יותר מדאגה לנוכח חסרונותיה האפשריים של פעולה צבאית בעיראק; הם שיקפו התנגשות אמיתית של ערכים.

את ההתנגשות הזאת בין ערכים "אמריקניים" לערכים "אירופיים" (ישנם כמובן אמריקנים רבים המחזיקים בדעות "אירופיות"), אבחן במדויק רוברט קגן בספרו רבי-המכר על גן עדן ועל כוח. לענייננו די אם נזכיר את מהירות הבזק שבה התחלף הדיון, שעסק תחילה – לאחר פיגועי 11 בספטמבר – בשורשי השנאה המוסלמית כלפי ארצות-הברית, בדיון שעסק באיבה שגילתה כלפיה "היבשת הישנה". שתי השנאות צמחו אמנם מתוך דחפים שונים – הראשונה מתוך הסכנה הנשקפת כביכול לתרבות המוסלמית מן החירויות המערביות, והשנייה מתוך התחושה כי מדיניותה האגרסיבית והבטוחה בעצמה של אמריקה מערערת את השאיפה האירופית ליצירת עולם ששוב לא יונחה על ידי הכוח אלא על ידי ההיגיון והפשרה. באירופה של ימינו – פציפיסטית במוצהר, פוסט-לאומית ואנטי-הגמונית – מעטים בלבד יתלהבו מן הביטוי "ציר הרשע", ומעטים עוד יותר יוקסמו מן הרעיון להתעמת עם הרשע הזה. ועם זאת, למרות ההבדלים ביניהן, איבת העולם המוסלמי לארצות-הברית ומקבילתה המתפשטת באירופה קשורות זו בזו, ומתגלה בהן דמיון מדאיג לאנטישמיות. לא בכדי מעוררת ארצות-הברית את שנאתם ויראתם של הרודנים והקבוצות הפונדמנטליסטיות בעולם המוסלמי, כמו גם את עוינותם של אירופים רבים. בדומה לישראל מגלמת גם אמריקה, בעוצמה גדולה הרבה יותר, תפיסה שונה ועקשנית של רעיון הטוב, והיא ממאנת לטשטש את צלילותה המוסרית בכל הנוגע לערכו האובייקטיבי של הרעיון הזה. מן הבחינה הזאת קיימת זיקה של ממש בין ישראל והעולם היהודי ובין ארצות-הברית. ככלות הכל, מאז ומתמיד טענו היהודים שהם נבחרו למלא תפקיד ייחודי בהיסטוריה האנושית – להיות, כדברי הנביאים, "אור לגויים". משמעותו

המדויקת של הביטוי שנויה במחלוקת, ואני אהיה האחרון שיכחיש את הנזק שנגרם לעתים גם לאינטרסים יהודיים על ידי נושאי הדגל הזה; ובכל זאת, במשך ארבעת אלפים שנה שימשו החזון האוניברסלי והעקרונות המוסריים של היהודים מניע רב-עוצמה לעשיית הטוב בעולם, דחף שדרבן רבים ללחום למען הצדק, אף שעורר אחרים ליריבות, לאיבה ולטינה.

גם ארצות-הברית ראתה עצמה מאז ומעולם כאומה בעלת שליחות – להיות למופת ולסמל. למזלה, ולמזלו של העולם, היא התברכה גם ביכולת לפעול למימוש האידיאלים שלה. ישראל, לעומת זאת, אינה אלא אי זעיר בים סוער ומאיים, ואזרחיה זקוקים לכל טיפה של כוח שביכולתם לאזור לקראת המבחנים הבאים שבפתח. עמידותו המדהימה של העם היהודי – למרות הייסורים שספג במשך מאות שנים מידי דתות, אמונות, עמים ויחידים אשר שנאו אותו ועמדו עליו לכלותו – היא הממלאת אותנו ביטחון בכך שגם הפעם יצליחו היהודים לבלות את אויביהם.

נתן שרנסקי הוא השר לענייני ירושלים, תפוצות וחברה. גרסה של מאמר זה פורסמה בכתב העת קומונש'ר בנובמבר 2003.